

به نام پروردگاریکنا

نگاهی انتقادی به علوم اجتماعی در ایران آموزش، مهارت و اشتغال

از مجموعه پژوهش‌های «طرح جامع اعتلای علوم انسانی»

محمد سالار کسرایبی

آتنا غلام نیارمی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تهران، ۱۳۹۹

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

فروشگاه کتاب: خیابان کریم‌خان‌زند، بین قرنی و ایرانشهر، پلاک ۱۷۶ تلفن: ۸۳۱۷۱۹۲

نگاهی انتقادی به علوم اجتماعی در ایران آموزش، مهارت و اشتغال

مؤلفان: محمد سالار کسرائی و آتنا غلام نیارمی

مدیر انتشارات: یدالله رفیعی

مدیر تولید و نظارت: سیدمحمدحسین محمدی

ویراستار صوری و صفحه‌آرا: مهدیه دین‌پناه

مسئول فنی: عرفان بهار دوست

چاپ اول: ۱۳۹۹

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: سفیر اردهال

قیمت: ۶۱۰۰۰ تومان

حق چاپ برای پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی محفوظ است.

سرشناسه: کسرائی، محمدسالار، ۱۳۴۷ -

عنوان و نام پدیدآور: نگاهی انتقادی به علوم اجتماعی در ایران: آموزش، مهارت و

اشتغال/محمدسالار کسرائی، آتنا غلام نیارمی.

مشخصات نشر: تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهری: ۳۶۱ ص:؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.

فروست: ... مجموعه پروژه‌های «طرح جامع اعتلای علوم انسانی».

شابک: 978-622-6304-75-7

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۳۵۳ - ۳۶۱.

موضوع: علوم اجتماعی -- ایران

موضوع: Social sciences – Iran

شناسه افزوده: غلام‌نیارمی، آتنا، ۱۳۵۹-

شناسه افزوده: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

شناسه افزوده: Institute for Humanities and Cultural Studies

رده بندی کنگره: H۶۲/۵

رده بندی دیویی: ۳۰۰/۹۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۷۳۹۱۰۱۷

وضعیت رکورد: فیپا

فهرست

سخن پژوهشگاه	۷
دیباچه	۱۳

رویکردهای نظری

رویکردهای نظری پیرامون وضعیت علوم اجتماعی در ایران	۳۳
رویکردهای نظری پیرامون الگوی تولید دانش اجتماعی در ایران	۴۳
رویکردهای نظری پیرامون الگوی تدوین برنامه‌های آموزشی	۵۴
رویکردهای نظری پیرامون رابطه علم و مهارت در برنامه‌های آموزشی	۶۳
رویکردهای نظری پیرامون رابطه مهارت و اشتغال دانش‌آموختگان	۶۸

فصل اول

تاریخچه رشته علوم اجتماعی در ایران

درآمد	۷۵
روند تأسیس رشته علوم اجتماعی در ایران	۷۸
نخستین کتاب‌ها، نشریات و سمینارهای رشته علوم اجتماعی در ایران	۹۷
نخستین مؤسسات، انجمن‌ها و پژوهش‌های علوم اجتماعی در ایران	۱۰۲
تاریخچه تدوین نخستین برنامه‌های آموزشی رشته علوم اجتماعی در ایران	۱۰۲
موانع، چالش‌ها و مشکلات ساختاری رشته علوم اجتماعی در ایران	۱۰۹

فصل دوم

برنامه‌های آموزشی رشته علوم اجتماعی و گرایش‌های آن در ایران

درآمد.....	۱۲۴
روند تدوین برنامه‌های آموزشی رشته علوم اجتماعی در ایران از آغاز تا سال	
۱۳۹۵.....	۱۲۸
ملاحظات اصلی در تدوین برنامه‌های آموزشی رشته علوم اجتماعی در ایران	
۱۴۳.....	
موضوعات و محورهای اصلی در تدوین برنامه‌های آموزشی رشته علوم	
اجتماعی در ایران.....	۱۵۶
مبانی فکری و معرفتی برنامه‌های آموزشی رشته علوم اجتماعی در ایران....	۱۵۷

فصل سوم

مهارت در برنامه‌های آموزشی رشته علوم اجتماعی و گرایش‌های آن

درآمد.....	۱۶۵
مهم‌ترین مفاهیم مرتبط با علم و مهارت در برنامه‌های آموزشی رشته علوم	
اجتماعی در ایران.....	۱۷۱
بررسی رابطه علم و مهارت در برنامه‌های آموزشی رشته علوم اجتماعی در	
ایران.....	۱۷۵
برنامه‌های آموزشی رشته‌های علوم اجتماعی در چند کشور پیشرفته.....	۱۹۲
بررسی تطبیقی رابطه علم و مهارت در برنامه‌های آموزشی رشته علوم اجتماعی	
در ادوار پیش و پس از انقلاب اسلامی در ایران.....	۱۹۷

فصل چهارم

اشتغال دانش‌آموختگان رشته علوم اجتماعی و گرایش‌های آن در ایران

درآمد.....	۲۰۴
------------	-----

فهرست ۵

ویژگی‌های بازار تقاضای رشته علوم اجتماعی در ایران	۲۲۱
وضعیت کمی و کیفی دانش‌آموختگان رشته علوم اجتماعی در ایران	۲۳۰
وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان رشته علوم اجتماعی در ایران	۲۳۸
بررسی تأثیر تحولات مهم تاریخی در ایران بر اشتغال دانش‌آموختگان رشته علوم اجتماعی در ایران	۲۴۷
بررسی تأثیر سیاست‌گذاری‌های حوزه عمومی بر اشتغال دانش‌آموختگان رشته علوم اجتماعی در ایران	۲۶۰

فصل پایانی

نتایج و راهکارها

بحث و نتیجه‌گیری	۳۳۰
ارائه راهکارها	۳۳۷

منابع

الف) منابع فارسی	۳۵۳
ب) منابع انگلیسی	۳۵۸
ج) اسناد، گزارش‌ها و آیین‌نامه‌ها	۳۶۰
د) سایت‌های سازمانی	۳۶۱

سخن پژوهشگاه

کتاب حاضر یکی از آثار برگرفته از طرح جامع اعتلای علوم انسانی معطوف به پیشرفت کشور است که اکنون به محضر ارباب معرفت تقدیم می‌گردد.

طرح جامع اعتلا مجموعه پروژه‌هایی به هم پیوسته و مسئله‌محور است که بر مبنای منشور پژوهشگاه در سال‌های اخیر مبنی بر درپیش گرفتن رهیافت بومی و کاربردی‌سازی علوم انسانی شکل گرفته و برپایه خردجمعی و تعاطی افکار خبرگان، نخست طی یک سال و نیم، از گذرگاه انجام فاز مطالعاتی و تدوین RFP عبور کرده سپس وارد اجرای طرح‌ها شده است.

این طرح کلان برپایه این منطق شکل گرفت که برای بومی‌سازی و کاربردی‌سازی علوم انسانی لازم است سه مقوله مهم به صورت متمایز کاویده شوند و نهایتاً از همه طرح‌ها تلفیق صورت گیرد.

۱. مبانی و ریشه‌های علوم انسانی جدید ارزیابی و نقد شوند. (کارگروه مبانی)

۲. قلمرو و فرایند شکل‌گیری و سیر تاریخ ورود و استقرار این رشته‌ها در ایران نظر افکنده شود و نقد گردد. (کارگروه بازشناسی انتقادی و تاریخ)

۳. شیوه‌ها و مظاهر کاربست آن‌ها و تعامل این رشته‌ها با جامعه ایران در چرخه ارزیابی و تحلیل قرار گیرد. (کارگروه کاربست)

از گذرگاه این کندوکاوها، اتصال یا عدم پیوند آن با گنجینه‌های میراثی و تناسب یا تغایر احتمالی آن‌ها نسبت به نیازهای جامعه امروز روشن می‌شود. از سوی دیگر، این طرح‌ها با تکیه بر میراث‌های فرهنگ بومی و دینی و با پشتوانه بهره‌گیری از مطالعات جهانی و ملی و به صورت شبکه برنامه محصول‌گرا و هم‌افزایانه شکل یافته‌اند و با رویکرد بین‌رشته‌ای و با مشارکت محققان توانای پژوهشگاه و صاحب‌نظران سرآمد سطح ملی تدوین شده‌اند.

امید می‌رود با انجام این طرح‌ها یکی از آرمان‌های انقلاب اسلامی مبنی بر استقلال فکری و رهنمودهای حضرت امام خمینی و مقام معظم رهبری در این باره پی‌جویی شود. طرح‌های اعتلا برای تحقق هدف یادشده با رویکرد ایجاد پیوند میان نظریه و عمل، می‌کوشد تا اثربخشی و سودمندی علوم انسانی را معطوف به پیشرفت کشور مبنی بر مؤلفه‌های بومی‌گرایی متعین نماید.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی در مسیر تحقق بخش‌هایی از اسناد بالادستی و پی‌جویی مأموریت ویژه هیئت‌امنا و با مساعدت سازمان برنامه و بودجه، طرح اعتلا را برای استقرار عینی شبکه نخبگانی علوم انسانی کشور طراحی کرده و به اجرا درآورده است.

پژوهشگاه به فضل الهی در نظر دارد به تدریج پس از انتشار مجلدات حاضر در این مرحله و هم‌زمان با متنوع‌سازی نشر محصولات طرح‌ها (از طریق گزارش‌های راهبردی، توصیه‌های سیاسی، گزارش‌های علمی ملی، بسته‌های خدمات تخصصی و مشاوره‌ای، جستارهای علمی و فنی، مقاله‌های علمی - پژوهشی، علمی - تخصصی، هم‌اندیشی‌های نخبگانی و سخنرانی‌های علمی و...) مابقی نتایج پژوهش‌ها را نیز به صورت کتاب آماده نشر سازد.

سخن پژوهشگاه ۹

اصولاً یکی از شاخص‌های مهم که می‌تواند نشانه توفیق یک نهاد پژوهشی، به‌ویژه در قلمرو علوم انسانی باشد، اجرای طرح‌های شاخص، هم‌گرا، مسئله‌مند و ناظر به چالش‌های اجتماعی و اثرگذار در عرصه سیاست‌گذاری‌هاست که بتواند در شرایط کنونی در حقیقت مؤسسه پژوهشی را به جرگه نسل چهارم نهادهای علمی وارد سازد. تعریف و اجرای طرح اعتلا به همین منظور در مسیر تحقق قسمتی از چشم‌انداز و مأموریت روشن پژوهشگاه، مندرج در برنامه توسعه راهبردی آن، به‌شمار می‌آید که برای نخستین بار در تاریخ پژوهشگاه برنامه توسعه تعریف و اجرا شده است و بخشی از دستاوردهای آن کتاب‌های مجموعه طرح‌های اعتلای علوم انسانی است.

در فرایند تعریف و اجرای طرح جامع اعتلا، به لطف الهی، فرصت ارتقای کیفیت علمی طرح‌ها و توانمندسازی و تقویت زیرساخت‌ها در پژوهشگاه دوچندان شده است، چنان‌که طی این سال‌ها و به موازات اجرای این طرح کلان، مشارکت بالنده تعداد کثیری از اعضای محترم هیئت علمی در اجرای طرح مذکور و رسیدن تولید سرانه علم به رشد بیش از دو برابری و رشد بیش از پنج برابری نقد متون دانشگاهی و رشد فزاینده تولید و نشر مقالات و جستارهای انتقادی و انتشار فصل‌نامه‌های با کیفیت پژوهشی، برنده شدن سه سال پیاپی در جشنواره نقد سال و برگزیده شدن مکرر در جشنواره بین‌المللی فارابی و ده‌ها جشنواره ملی دیگر، صعود بیش از چهارصد پله‌ای پرتال در رده‌بندی جهانی الکسا، تأسیس قطب علمی، ارائه نظریه علوم انسانی در سطح ملی و رشد چشمگیر فعالیت‌های حوزه ترویجی‌سازی علم و تحقق شبکه‌نخبگانی سه‌هزار نفره متشکل از استادان صاحب‌نظر از سراسر کشور، شواهدی از این ظرفیت‌سازی و ارتقای توانمندی به‌شمار می‌آید.

بدیهی است با همهٔ مزیت‌های این مجموعه طرح‌ها و آثار، بخش‌هایی از این کتاب‌ها خالی از خلل و عاری از کاستی نباشد، یقیناً اهل نظر با نقد ناصحانه و راهنمایی‌های راهگشای ایجابی خود پژوهشگاه را برای قوام و مایه‌وری بیشتر این آثار در چاپ‌های بعدی مدد خواهند رساند.

در پایان، ضمن سپاسگزاری به درگاه حق تعالی و ابراز مسرت از پی‌جویی دغدغهٔ استاد زنده‌یاد دکتر صادق آینه‌وند (ره) در منشور ایشان مبنی بر «اتصال به ریشهٔ انطباق با زمان» یادآور می‌شود این مجموعه مرهون حمایت وزیران محترم جناب دکتر فرجی‌دانا، دکتر فرهادی و دکتر غلامی و اعضای محترم هیئت محترم امنای سازمان برنامه و بودجه و نمایندگان محترم ذی‌ربط مجلس شورای اسلامی از یک‌سو و اهتمام همهٔ همکاران طرح جامع اعتلا، شامل اعضای محترم شورای پژوهشی پژوهشگاه، کمیتهٔ علمی طرح اعتلا، جانشین رئیس و رئیس دبیرخانهٔ طرح اعتلا، مجریان محترم طرح‌ها، مدیران کارگروه‌ها، شورای مشاوران، اعضای محترم کارگروه‌های تخصصی و کلیهٔ محققان و ناظران علمی و داوران طرح‌های پژوهشی و کارشناسان از سوی دیگر است. لذا سزاوار به نظر می‌رسد سپاسگزار همهٔ آنان باشیم؛ به‌ویژه جناب آقای دکتر سیدمحمدرضا امیری طهرانی‌زاده، سرکار خانم دکتر طاهره کمالی‌زاده، جناب آقای دکتر یحیی فوزی، جناب آقای دکتر علیرضا ملایی توانی، جناب آقای دکتر مهدی معین‌زاده، جناب آقای دکتر عبدالرحمن حسنی‌فر، جناب آقای دکتر حمید تنکابنی، جناب آقای مهندس فرامرز حق‌شناس، جناب آقای دکتر فرهاد زیویار، جناب آقای دکتر عباس خلدجی، جناب آقای دکتر عبدالله قنبرلو، جناب آقای دکتر سیدمحمدرحیم ربانی‌زاده، جناب آقای دکتر سیدسجاد علم‌الهدی، جناب آقای دکتر سیدمحسن علوی‌پور، جناب آقای محمدعلی مینایی، جناب

آقای بهرنگ ذوالفقاری و تمامی اعضای محترم شورای دبیرخانه و مشاوران و کارشناسان محترم طرح. همچنین باید از جناب آقای دکتر یدالله رفیعی مدیر محترم نشر و همه همکاران گرامی ایشان در انتشارات پژوهشگاه تشکر کنم. اگرچه بزرگان و مفاخر و اعضای معزز هیئت علمی فراوان دیگری در بخش‌های گوناگون و در مراحل مختلف مدرسان بودند که ذکر نام این شخصیت‌ها و محققان، که بیش از صد تن را شامل می‌شود، متأسفانه در این مجال اندک میسر نیست.

امید می‌رود به لطف خداوند این حرکت فرخنده پژوهشی و علمی بتواند ضمن تقویت اثربخشی علوم انسانی و پیوند پژوهش و اجرا در کشور، راهگشای بهره‌برداری بیشتر از ظرفیت‌های علوم انسانی به‌شمار آید و انتشار مجلدات بعدی گزارش‌های طرح اعتلا گامی در مسیر پیشرفت و بالندگی ایران اسلامی باشد.

حسینعلی قبادی

رئیس پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

و

رئیس طرح اعتلای علوم انسانی معطوف به پیشرفت کشور

دیباچه

در هر نظام آموزشی یکی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر پیشرفت و اعتلای علوم و رشته‌های دانشگاهی مربوط به آن بررسی و ارزیابی مستمر برنامه‌های آموزشی آن رشته علمی به‌ویژه از حیث مهارت‌افزایی دانش‌آموختگان است. برنامه آموزشی حلقه اتصال دانشجویان و فراگیران هر رشته تحصیلی به دانش و مهارت بوده و بستری است که دانش‌آموختگان در آن با کسب تخصص‌های لازم برای ورود به بازار کار آماده می‌شوند. با ارزیابی مداوم و مستمر برنامه‌های آموزشی یک رشته دانشگاهی می‌توان به میزان مهارت‌افزایی، تخصص‌گرایی و کاربردی بودن آن پی برد و به شناختی از تناسب آن با نیازهای جاری کشور و بازار تقاضای آن دست یافت. این ارزیابی گامی مهم و مؤثر در جهت اعتلای نظام آموزشی کشور و برآورده شدن صحیح نیازهای جامعه نیز خواهد بود. بنابراین واکاوی برنامه آموزشی هر رشته علمی، به‌ویژه از حیث بررسی نسبت علم و مهارت در آن و نیز بررسی محتوای دروسی که به ارتقای مهارت‌افزایی در راستای اشتغال دانش‌آموختگان می‌انجامد، از ضرورت و اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

در این میان به‌نظر می‌رسد بررسی و ارزیابی برنامه آموزشی رشته علوم اجتماعی دارای اهمیت و ضرورت ویژه‌ای است که این مهم ریشه در ماهیت این رشته دارد. علوم اجتماعی علم شناخت و بررسی جامعه و ارتباطات انسانی است و به همین دلیل ارتباط تنگاتنگی با نیازها و

مسائل اجتماعی دارد. از آن جا که هدف و موضوع رشته علوم اجتماعی و آموزش و پژوهش آن انسان و جامعه است، ضرورت و اهمیت بررسی و مطالعه برنامه آموزشی این رشته علمی به شکلی فزاینده احساس می شود.

از سوی دیگر، علوم اجتماعی در ابتدای ورود به ایران ماهیتی غربی داشت که دست کم در آغاز راه گریزی از آن نبوده است. زیرا بسیاری از مکاتب و نحله های علوم اجتماعی نخست در کشورها و جوامع غربی پایه ریزی شد و پس از سال ها به دیگر جوامع از جمله ایران وارد شد. اما پس از ورود به ایران سیر تحولی خاص خود را تجربه کرده و به عنوان شاخه ای از علوم انسانی ماهیت و تعریفی مستقل پیدا کرده است.

علوم اجتماعی جزء رشته هایی است که از آغاز شکل گیری دانشگاه به صورت امروزی آن در ایران وجود داشته است. اگرچه در ابتدای کار به صورت رشته ای مستقل تعریف نشده بود، ولی به عنوان یک درس با نام «علم الاجتماع» توسط مرحوم غلامحسین صدیقی در دانش سرای عالی برای دبیران وزارت معارف تدریس می شده است.

دلیل تأسیس رشته علوم اجتماعی به عنوان رشته ای دانشگاهی در بخش آموزشی پرورش دانش آموختگان و کارشناسان متخصص در این حوزه به منظور بررسی نیازها، مسائل و مشکلات اجتماعی و فرهنگی جامعه به صورت تخصصی و حرفه ای بوده است. بنابراین مانند هر رشته علمی دیگر، در این رشته نیز مطالعه و بررسی تناسب بین آموزش، مهارت و اشتغال دانش آموختگان و نیز نسبت آن با نیازهای جامعه از ضرورت کارکردی برخوردار است. نگارندگان در اثر حاضر، که برپایه طرحی جامع و مفصل نگاشته شده است، ابعاد گوناگون این مسئله را کاویده اند. در این راستا، مسئله اساسی در نوشتار حاضر، بررسی نسبت و پیوند بین تحصیل، مهارت افزایی و اشتغال دانش آموختگان رشته علوم

اجتماعی و گرایش‌های زیرمجموعه آن در جامعه ایران در روندی تاریخی و همچنین واکاوی برنامه‌های آموزشی این رشته دانشگاهی و گرایش‌های آن از آغاز تأسیس تا سال ۱۳۹۵ است.

نگارندگان در این نوشتار با رویکردی تاریخی - انتقادی به بررسی روند تاریخی رشته علوم اجتماعی در ایران و سپس ارزیابی برنامه‌های آموزشی آن پرداخته‌اند. در این راستا، مسئله موردنظر بر بنیان چهار محور اساسی مورد مطالعه قرار گرفته است:

محور نخست مرتبط با تاریخچه رشته علوم اجتماعی و برنامه‌های آموزشی آن شامل بررسی و تحلیل علل تأسیس این رشته، پیشینه و فرایند تدوین برنامه‌های آموزشی، ملاحظات اصلی در تدوین این برنامه‌ها و بازنگری‌های آن، بررسی و تحلیل علل و روند توسعه و گسترش این رشته در دانشگاه‌های ایران و موانع و چالش‌های این علوم در ایران است.

دومین محور مرتبط با مهارت در برنامه‌های آموزشی رشته علوم اجتماعی است که شامل بررسی رابطه علم و مهارت در برنامه‌های آموزشی این رشته از تأسیس آن تاکنون، مهم‌ترین دیدگاه‌ها و آرا و مفاهیم مرتبط با علم و مهارت در برنامه‌های گوناگون تدوین‌شده این رشته، بررسی تطبیقی و تحلیل مقایسه‌ای رابطه علم و مهارت در برنامه‌های آموزشی این رشته در دوره‌های پیش و پس از انقلاب اسلامی است.

سومین محور در ارتباط با اشتغال دانش‌آموختگان این رشته است که شامل بررسی و تحلیل ویژگی‌های بازار تقاضا در این رشته، بررسی کمی و کیفی نیروی کار دانش‌آموخته در این رشته، بررسی و تحلیل وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان این رشته، بررسی و تحلیل تأثیر تحولات مهم تاریخی در اشتغال دانش‌آموختگان آن و بررسی و تحلیل تأثیر

سیاست‌گذاری‌های حوزه عمومی دانش در اشتغال دانش‌آموختگان این رشته در ایران است.

چهارمین محور مرتبط با ارائه راهکارهای عملی به منظور افزایش مهارت و بهبود اشتغال دانش‌آموختگان رشته علوم اجتماعی با بهره‌گیری از نظریات صاحب‌نظران و کنشگران فعال در این حوزه است.

بررسی و واکاوی نکات و موضوعات اساسی پیش‌گفته مسئله اصلی طرح جامعی بود که بنیان اثر حاضر را پی‌ریزی کرد و مطالعه آن را ضروری ساخت. از آن‌جا که برای فهم و شناخت بهتر و عمیق‌تر هر پدیده یا مسئله باید به گذشته آن رجوع کرد، درک ژرف مکاتب و رویکردهای فعلی در علوم اجتماعی بدون مطالعه روند از پیش موجود آن‌ها و سیر تحولات آن میسر نخواهد شد.

هدف اصلی از نگارش این اثر دستیابی به شناختی تاریخی، معرفتی و هستی‌شناسانه درباره روند و وضعیت رشته علوم اجتماعی در ایران است. از دیگر اهداف این طرح می‌توان به بررسی تحولات و شناخت آسیب‌ها، موانع و چالش‌های فراروی علوم اجتماعی، بررسی رابطه میان سه مؤلفه تحصیل، مهارت‌آموزی و اشتغال با محوریت برنامه‌های آموزشی این رشته و همچنین کارکردهای این علوم در جامعه ایران اشاره کرد.

اثر حاضر نگاشته شد تا با بررسی و تحلیل روند تاریخی رشته علوم اجتماعی و برنامه‌های آموزشی آن در ایران بتوان این رشته دانشگاهی را از آغاز پیدایش تا امروز مورد ارزیابی قرار داد و با این ارزیابی به نقاط قوت و ضعف، کاستی‌ها و پیشرفت‌ها، موانع و چالش‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها، مسائل و اشکالات این رشته در بستر و زمینه اجتماعی، فرهنگی و دانشگاهی کشور ایران دست یافت. با استخراج این مؤلفه‌ها شناختی دقیق‌تر و عمیق‌تر از وضعیت گذشته و موجود این رشته حاصل و امکان دسترسی به پتانسیل‌های بالقوه این رشته فراهم می‌شود. این

دبیاچه ۱۷

شناخت به سیاست‌گذاران و تصمیم‌سازان نظام دانشگاهی کشور کمک خواهد کرد تا وضعیت موجود را به‌سوی وضعیت مطلوب سوق دهند. با این دسترسی می‌توان گامی در جهت توانمندساختن هرچه بیشتر رشته علوم اجتماعی برداشت و در هر دو سطح فردی و اجتماعی با شناسایی موفقیت‌های نظری، گفتمانی و نهادی آن در جهت اعتلا و ارتقای علوم انسانی و معیارهای تحول و ارتقای علوم اجتماعی بهره برد. از آن‌جا که این علم با انسان و جامعه سروکار دارد، اعتلای آن به پیشرفت و توسعه در هر سه سطح فردی، اجتماعی و ملی خواهد انجامید.

از سوی دیگر، با شناخت و بررسی میزان مهارت‌افزایی دانش‌آموختگان این رشته و بررسی وضعیت اشتغال آنان و نسبت این دو مؤلفه مهم با یکدیگر می‌توان به راهکارهایی در جهت بهبود وضعیت دانش‌آموختگان دست یافت. یافتن نسبت میان تحصیل، مهارت‌آموزی و اشتغال دانش‌آموختگان رشته علوم اجتماعی کمک شایانی به برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌های آینده در این حوزه خواهد کرد.

از یافته‌های این طرح می‌توان در تدوین برنامه‌ریزی‌های کلان آموزشی برای رشته علوم اجتماعی و پیشرفت آن و همچنین دستیابی به کارکردهای این رشته و انطباق آن با نیازهای آموزشی، اجتماعی و فرهنگی کشور بهره گرفت. از نتایج طرح حاضر می‌توان اشکالات، موانع و چالش‌های موجود بر سر راه رشته علوم اجتماعی در ایران را در روند تاریخی‌اش استخراج کرد و از این تجربه تاریخی به منظور توانمندسازی و اعتلای این رشته در ایران استفاده کرد.

اعتلای این رشته، که یکی از پرطرفدارترین رشته‌های تحصیلی در کشور است، به بهبود وضعیت اجتماعی جامعه کمک شایانی خواهد کرد. اصلاح، تقویت و پیشرفت یک امر با شناخت همه‌جانبه تمامی ابعاد آن حاصل می‌گردد. پس با شناخت از وضعیت آموزش، میزان

مهارت‌آموزی و چگونگی اشتغال دانش‌آموختگان در این رشته می‌توان در جهت اصلاح یا تقویت سیاست‌های مرتبط با این سه مؤلفه مهم و ضروری گام برداشت. این مطالعه جامع و درعین حال تاریخی - انتقادی به شناخت گسل‌های موجود میان دانشگاه به‌مثابه محیط آموزشی و شغل به‌مثابه محیط اقتصادی نیز کمک خواهد کرد.

ارزیابی برنامه‌های آموزشی رشته‌ها و گرایش‌های مجموعه علوم اجتماعی به شناسایی نقاط ضعف و قوت این برنامه‌ها منجر می‌شود و پس از آن می‌توان با بازنگری‌های تخصصی به سمت اعتلای این رشته و به تبع آن توسعه فرهنگ دانشگاهی، ارتقای سطح کیفی آموزش و توانمندی دانش‌آموختگان این رشته حرکت کرد.

این کتاب بر بنیان چهار محور نگاشته شده است که عبارت‌اند از:
الف) تاریخچه رشته علوم اجتماعی و برنامه‌های آموزشی آن در ایران

ب) جایگاه مهارت در برنامه‌های آموزشی رشته علوم اجتماعی در ایران

ج) وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان رشته علوم اجتماعی در ایران
د) ارائه راهکارهای افزایش مهارت و بهبود اشتغال دانش‌آموختگان رشته علوم اجتماعی در ایران

پرسش‌های کلیدی موردنظر در این کتاب نیز حول این چهار محور کلی تنظیم شده است. این پرسش‌ها عبارت‌اند از:

الف) پرسش‌های مرتبط با محور تاریخچه رشته علوم اجتماعی و برنامه‌های آموزشی آن در ایران

۱. تأسیس رشته علوم اجتماعی در مقاطع و گرایش‌های گوناگون آن چگونه و علل آن چه بوده است؟

۲. پیشینه رشته علوم اجتماعی در متن تمدن ایران و نحوه مواجهه آن با علوم انسانی جدید چگونه بوده است؟
  ۳. روند توسعه و گسترش رشته علوم اجتماعی و گرایش‌های مختلف آن، موانع و چالش‌های آن در دانشگاه‌های ایران چگونه بوده است؟
  ۴. روند تدوین برنامه‌های آموزشی رشته علوم اجتماعی و گرایش‌های گوناگون آن از ابتدای تأسیس تا ۱۳۹۵ در مقاطع و گرایش‌های گوناگون آن در ایران چگونه بوده است؟
  ۵. ملاحظات اصلی در تدوین برنامه آموزشی رشته علوم اجتماعی و بازنگری‌های آن در مقاطع و گرایش‌های گوناگون چه بوده است؟
  ۶. موضوعات، محورها و جهت‌گیری اصلی در تدوین برنامه‌های آموزشی رشته علوم اجتماعی در ادوار گوناگون و در مقاطع و گرایش‌های گوناگون آن چه بوده است؟
  ۷. مبانی فکری و معرفتی برنامه‌های گوناگون تدوین‌شده رشته علوم اجتماعی در مقاطع و گرایش‌های گوناگون آن چه بوده است؟
- (ب) پرسش‌های مرتبط با محور مهارت در برنامه‌های آموزشی رشته علوم اجتماعی در ایران
۸. رابطه علم و مهارت در برنامه‌های آموزشی رشته علوم اجتماعی از تأسیس دانشگاه تهران تاکنون در مقاطع و گرایش‌های گوناگون آن چه بوده است؟
  ۹. مهم‌ترین دیدگاه‌ها و آرا و مفاهیم مرتبط با علم و مهارت در برنامه‌های گوناگون تدوین‌شده این رشته علوم اجتماعی در مقاطع و گرایش‌های گوناگون آن چه بوده است؟
  ۱۰. بررسی تطبیقی و تحلیل مقایسه‌ای رابطه علم و مهارت در برنامه‌های آموزشی ادوار گوناگون رشته علوم اجتماعی در دوره‌های

۲۰ علوم اجتماعی در ایران

پیش و پس از انقلاب در مقاطع و گرایش‌های گوناگون آن چگونه است؟

ج) پرسش‌های مرتبط با محور اشتغال دانش‌آموختگان رشته علوم اجتماعی در ایران

۱۱. ویژگی‌های بازار تقاضا در رشته علوم اجتماعی در بستر تاریخی آن چیست؟

۱۲. وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان در رشته علوم اجتماعی در بستر تاریخی چگونه بوده است؟

۱۳. وضعیت نیروی کار دانش‌آموخته در رشته علوم اجتماعی به لحاظ کمی و کیفی چگونه بوده است؟

۱۴. تحولات مهم تاریخی مانند اصلاحات ارضی، افزایش قیمت نفت، انقلاب اسلامی چه تأثیری در اشتغال دانش‌آموختگان رشته علوم اجتماعی داشته است؟

۱۵. سیاست‌گذاری‌های حوزه عمومی دانش مانند اسناد بالادستی، سیاست‌های جمعیتی، خصوصی‌سازی، افزایش ورودی دانشگاه‌ها، گسترش مؤسسات آموزش عالی غیرانتفاعی، برنامه‌های توسعه، بسط بوروکراسی، تحریم‌ها، یارانه‌ها چه تأثیری در اشتغال دانش‌آموختگان رشته علوم اجتماعی داشته است؟

د) پرسش‌های مرتبط با ارائه راهکارهای افزایش مهارت و بهبود اشتغال دانش‌آموختگان رشته علوم اجتماعی

۱۶. به‌منظور بهبود و ارتقای سطح مهارت‌های دانشجویان در برنامه‌های آموزشی رشته علوم اجتماعی در مقاطع و گرایش‌های گوناگون آن به چه راهکارهای عملی می‌توان دست یافت؟